

Мр Наталија Жунић*
Асистенткиња Правног факултета,
Универзитет у Нишу

НАУЧНИ ЧЛАНАК

UDK: 305:342.53](4-672EU)

Рад примљен: 01.09.2014.

Рад прихваћен: 01.12.2014.

ЕВРОПСКА УНИЈА: РОД И ПОЛИТИКА**

Апстракт: У раду се анализира родна природа демократског одлучивања и политичка заступљеност жена у парламентима држава Европске уније. Наиме, социјална, историјска и политичка димензија стицања и развоја грађанског статуса жена и политичких права жена представљају оквир из кога ће настати модел једнакости мушкараца и жена (*gender equality*), као један од фундаменталних принципа развоја и унапређивања Европске уније. Експанзија формалне политичке репрезентације жена спада у ред најзначајнијих трендова у политици за последњих сто година. Од освајања политичких права, односно једнаког права гласа и права на избор током 19. и 20. века, прошло је више од једног века, а родне разлике у политичким правима настављају и даље да буду супстанцијални сегмент расправа. Све до данас реализација политичке моћи жена, кроз политичку репрезентацију жена, још увек није у значајном (или, пропорционалном) броју остварена у већини држава Европске уније кроз актуалну парламентарну репрезентацију. У истраживањима доминира став да су пост-индустријске демократије дефицитарне, зато што нису успеле да адекватно представе женске интересе и потребе. Извештај Еуробарометра о равноправности полова, у различитим сегментима друштва, који је марта 2012. године објавила Европска комисија, показује да су жене слабо заступљене и у политици. У националним парламентима, на четири члана парламента долази тек једна жена. У Европском парламенту, од десет посланика, само три су жене, такође, има и великих разлика међу земљама Европске уније (Шведска, 45,0% / Кипар, 12,5% / Румунија 13,3%)

Кључне речи: род, политика, политичка заступљеност жена, родна демократија, Европска унија.

* natalija@prafak.ni.ac.rs

** Рад је резултат истраживања на пројекту "Усклађивање права Србије са правом Европске уније", који финансира Правни факултет Универзитета у Нишу од 2013. до 2018. године

1. Уводне напомене

Репрезентативност је централни проблем у данашњим дебатама о демократском нивоу политичких институција и процеса у Европској унији. Наиме, недовољна заступљеност појединих специфичних, социјалних група у политичким институцијама у процесу доношења одлука и дефинисању политика сматра се демократским проблемом правде, легитимности и ефикасности. Једна од тих социјалних група, која је дуг низ година била ускраћена за темељна грађанска и политичка права, су жене. Учешће жена у политици и њихова парламентарна репрезентација у дугом низу година предмет су многих дебата. Посматрајући родну једнакост (gender equality)¹ из историјске перспективе видимо да социјална, историјска и политичка димензија развоја грађанског статуса жена и политичких права жена представљају оквир из кога ће настати „парадигма о једнакости мушкараца и жена“, као један од темељних принципа (развојни или/и оснивачки принцип) Европске уније.²

Експанзија формалне политичке репрезентације жена спада у ред најзначајнијих трендова у политици за последњих сто година. Од освајања политичких права жена, односно једнаког права гласа и права на избор током XIX и XX века, прошло је више од једног века, а родне разлике у политичким правима су и даље супстанцијални сегмент расправе. Све до данас реализација политичке моћи жена, кроз политичку репрезентацију жена, још увек није у значајном (или, пропорционалном) броју остварена кроз актуелну парламентарну репрезентацију. Током више од једног века жене су се у Европи први пут се појавиле у парламенту Финске 1907. године, да би у XXI веку, 2014. године, достигле 45% у парламенту Шведске. Пут политичке партиципације и репрезентације жена започео је борбом за право гласа жена, и он јасно илуструје како жене, иако политички важна демографска чињеница, нису имале грађански и политички статус у друштву. Политичка права су по правилу припадала мушкарцима у историјском континуитету све до XIX века. Еволуција политичких права жена отпочиње борбом женског покрета за права жена у XIX веку и

1 Родна равноправност се у англосаксонској, социолошкој и правној литератури и правним документима препознаје као синтагма (gender equality), која означава да мушкарци и жене имају једнака права и могућност да „користе“ једнак третман државе у свим областима живота.

2 Од седамдесетих година XX века Европска комисија активно промовише, у различитим областима, многе мере за унапређење родне равноправности. Равноправност је једна од пет вредности на којима почива Европска унија (ЕУ). Првобитна посвећеност чланица Европске уније принципу „једнака зарада за исти рад“ проширена је на прогресивно признавање једнакости између мушкараца и жена, као фундаментални принцип демократије за целу ЕУ.

почетком XX века, када је јасно дефинисано појмовно утемељење и када се артикулисала идеја око захтева за женско право гласа, као основно политичко право модерног доба. Историја дефинисања и признавања политичких права жена одвијала се у дуготрајној борби жена током последња два века за политичко право да гласом, као политичким средством и симболом политичке слободе, искажу свој став и определе се за одређен друштвени/политички интерес. Историјска чињеница је да су се жене бориле за политичка права вековима.

Данас можемо рећи да је правни статус жена у Европи почетком XXI века очигледно унапређен. У данашње време сви грађански уставни заступају једнака права мушкараца и жена у јавном и политичком животу. Дакле, не постоје правне баријере да жене гласају или буду биране. По демографској статистици жене обухватају више од 50% оних које имају право да буду биране и освоје политичку власт, али је, такође, јасно да партиципација жена и даље наилази на значајне препреке. У неким земљама Европске уније признавање политичких права женама није битно променило још увек традиционалну политичку сцену, нити довело до (радикалне) трансформације политичке активности жена. Данас имамо жене премијерке, лидерке политичких партија и жене председнице многих важних парламентарних тела, али то не подразумева и да су урушени сви облици мушке доминације или да можемо наћи родно балансиране парламенте у већини старих демократија (Dahlerup, Leyenaar, 2013: 1).³

2. Учешће жена у политици држава Европске уније

У последњим деценијама XX века и првој деценији XXI века сведоци смо да “лице политике се мења” и да њена битна одлика постаје пораст броја жена на местима одлучивања (Krook, Child, 2010: 3). То, дакле, значи да су жене данас, више него икада у прошлости, ушле заједно са мушкарцима у јавну сферу политике, доспеле до изборних положаја и заузеле “извесно” место на лествици политичке моћи. Очигледно је да се у XXI веку мења слика родне структуре у политичким институцијама и организацијама, што указује на нову родну динамику у политичком животу. Политиколози и социолози у теоријским и емпиријским истраживањима модерних политичких процеса указују на постепено и стално побољшање положаја жена у политици (Krook, Child, 2010; Inglehart, Norris, 2003; Ballington, Karam, 2005).

³ Старе демократије су дефинисане као државе или земље које деле дугу традицију демократске праксе, високо развијену социоекономску структуру, где је установљено женско право гласа почетком XX века и где су универзална политичка права једна од карактеристика која дефинише демократију (Dahlerup, Leyenaar, 2013: 3).

У XX веку је учешће жена у политици, као бирачица и као чланица парламента, било једна од највећих тековина демократских промена у Европи и свету. У старим демократијама Европе политички живот је био установљен са својим институционалним нормама и праксама пре него што су жене добиле приступ политичкој сфери. Политичка репрезентација жена се у њима кретала поступном путањом, док су државе нове демократије и оне из постконфликтних земаља на крају XX века ишле бржим путем, уз употребу законом одређених квота (Dahlerup, Leуenaar, 2013: 1). Сва релевантна истраживања такође наглашавају друштвену чињеницу недовољне видљивости жена у политичком животу, односно, њене још увек маргиналне позиције по броју и утицају. Анализе и статистички подаци, из неколико упоредних извора још од педесетих година XX века, показују да је политика, као јавно поље партиципације и рада, област у којој је друштвена промоција жена најмања. Присутност жена у политичком животу, на релацији од формалног манифестовања до суштинског остваривања политичких права жена, по правилу се смањује уколико се иде од дна ка врху политичке пирамиде, односно од гласачког тела до владиних институција (Balington, 2008).

Политичка заступљеност жена на местима одлучивања у свим државама Европске уније показује да и даље, упркос формално правним могућностима, као што су политичка права жена и начело забране дискриминације, није престала да постоји „пирамидална законитост” о учешћу жена политичком животу. Наиме, са порастом количине политичке моћи и нивоа одлучивања у неким државама Европске уније опада учешће жена у јавном и политичком животу. Индикатор тог стања је број именованих и присуство изабраних жена у парламенту и другим органима власти, а највидљивије на местима председника држава или влада. Подаци показују да су мушкарци чинили огромну већину премијера држава између 1945. године и 2014. године, док је број жена премијерки у укупном броју европских извршних руководиоца само 4,5% (Muller-Rommel, Kubble, Vercesi, 2014: 20). Дакле, на репрезентативним политичким местима, где се влада и одлучује, „стаклени плафон” ограничава жене и доводи до минималног и/или несразмерног представљања жена у односу на њихов број у осталим сегментима политике. На пример, у мају 2013. године жене су заузиле 27% министарских места у владама држава Европске уније (ЕУ). Репрезентација жена на министарским местима у националним владама била је по истој стопи као и у парламентима тих држава. Мушкарци су и даље на тим позицијама више заступљени, и однос министарских места је три према један у корист мушкараца. Три земље чланице ЕУ имају паритет владе у којој је број мушкараца и жена скоро

једнак – Француска, Данска и Финска, затим следе Исланд и Норвешка. Родна равнотежа владе (најмање 40% сваког пола), такође, постоји и у Шведској, где жене чине више од половине министара, а такав је случај и у Аустрији и Лихтенштајну. Владе Белгије, Холандије и Немачке су такође близу постизања равноправне заступљености жена и мушкараца. Међутим, жене чине мање од једног на десет чланова кабинета у Грчкој, Словачкој, Естонији, Кипру и Мађарској (European Commission – Directorate-General for Justice, 2013).

Када се истражује родна парламентарна структура види се да расте учешће жена у парламентима држава чланица Европске уније у последњих десет година, тако да се број жена у парламентима од 17,7% у 2004. години повећао на 25,5% жена у 2014. години (Inter-Parliamentary Union, 2014). Нордијске земље су својим односом према женским правима и концепту родне равноправности допринеле повећању присуства жена у парламенту и заправо постале мера демократског инпута у развоју политичких права жена.

1. Процент жена у националним парламентима Европске уније, 29. 2. 2004.

Нордијске земље	39.7%
Европа – ОСЦЕ земље чланице, укључујући нордијске земље	17.7%
Европа – ОСЦЕ земље чланице, искључујући нордијске земље	15.6%

Извор: Percentage of women in National Parliament in EU, Situation as of 29st February 2004, Inter-Parliamentary Union, IPU, 2014. Приступ: април, 2014.

2. Процент жена у националним парламентима Европске уније, 1. 2. 2014.

Нордијске земље	42.1%
Европа – ОСЦЕ земље чланице, укључујући нордијске земље	25.1%
Еуроге – ОСЦЕ земље чланице, искључујући нордијске земље	23.5%

Извор: Percentage of women in National Parliament in EU, Situation as of 1st February 2014, Inter-Parliamentary Union, IPU, 2014. Приступ: април, 2014.

Наравно, постоје значајне разлике између земаља и региона. У овој 2014. години статистика показује уочљиву разлику између парламента са највећим бројем жена и оног са најмањим бројем жена у Европској унији. Шведска, као прва на тој ранг листи политичке заступљености жена у парламенту, има 45% жена, док Кипар са 12,5% има најмањи број жена у парламенту. После Шведске, долази Финска, 42,5%; Шпанија, 39,7%; Белгија, 39,3%; Данска 39,1%; Холандија, 38,7%; Немачка, 36,5%; Словенија,

33,3%; Аустрија, 32,2%; Италија, 31,4%; Португалија, 31,3%; Француска, 26,2%; Латвија, 25,0%; Бугарска, 24,6%; Хрватска, 23,8%; Велика Британија, 22,6%; Грчка, 21,0%; Чешка, 19,5%; Естонија, 19,0%; Словачка, 18,7%; Ирска, 15,7%; Румунија, 13,5%; и Кипар, 12,5%. (Inter Parliamentary Union, 2014.)

Извештај Еуробарометра о равноправности полова у различитим сегментима друштва, који је марта 2012. године објавила Европска комисија, показује да су жене слабо заступљене и у политици. Грађанке и грађани Европске уније недвосмислено верују да таква ситуација треба да се промени: 88% њих сматра да жене са једнаким квалификацијама треба да буду барем једнако заступљене на кључним позицијама. Око три четвртине испитаница/ка верује да жене имају потребне вештине. Исто толико Европљана/ки подржава идеју да се законом регулише број жена на кључним позицијама, с тим да 49% предлаже новчане казне као најадекватнији начин за примену тих закона. Истраживање, које је спроведено у септембру 2011. године на више од 26.000 испитаница/ка, показало је да 76% Европљанки/а мисли да у пословној заједници доминирају мушкарци који немају довољно поверења у жене. Знатно мање испитаника, око 29%, сматра да су жене мање спремне него мушкарци да се боре за каријеру. Исто толико грађана сматра да су жене незаинтересоване за позиције које носе одговорност. Око петина испитаника сматра да жене немају потребне квалификације за кључне позиције у фирмама. У односу на истраживање из 2009. године данас више грађана сматра да у бизнису доминирају мушкарци. Такође, скоро четвртина Европљана сматра да мере за равнотежу полова треба донети и на националном и на нивоу ЕУ. Релативна већина испитаника, њих 43%, сматра да квоте треба да буду 50% за мушкарце, 50% за жене (Special Eurobarometer 376, Report). Последњи извештај Европског женског лобија (EWL) критички се осврће на састав нове Европске комисије, који је донет на састанку челника и челница држава чланица ЕУ. Како су и пре тога били познати кандидати и кандидаткиње већине држава за чланство у Комисији, при чему су од укупно 28 особа, биле предложене само 4 жене, 28. августа 2014. године Европски женски лоби објавио је своју реакцију на могућност да у новој Европској комисији само око 15% чланства чине жене, што је упола мање него у одлазећој Комисији којом је председавао Х. М. Барозо. Питање које поставља Европски женски лоби у вези са овом ситуацијом гласи: да ли је ово Европска унија какву желимо? (European Women Lobby, 2014)

Када погледамо истраживање ставова о родној равноправности у Србији видимо да већина испитаника/испитаница сматра да родна равноправност није важно политичко питање. Половина жена које су гласале на последњим изборима није размишљала о родној равноправности у време гласања (у

поређењу са 46% мушкараца), 20% жена и 35% мушкраца то нису сматрали важним питањем. Испитаници су такође упитани да ли би изабрали мушкарца или жену истих квалификација и способности на изборима. Половина је рекла да не би могли да бирају на основу пола. Друга половина је подељена према полу: жене би пре одабрале кандидаткињу (19%) него кандидата (8%), а мушкарци обрнуто - 14% би одабрало кандидата, а 7% кандидаткињу (Грађанке и грађани Србије о родној равноправности; Јавно мњење Србије о родној равноправности, 2010: 11).

Дакле, различити културни простори центра и полупериферије Европе као да подупиру ставове П. Норис и Р. Инглхарт о “оскудици” жена у политици и на лидерским позицијама. Они је, наиме, виде као последицу културних баријера, односно традиционалних ставова који постоје према родним улогама мушкараца и жена, а који доприносе смањењу или повећању родне равноправности (Norris, Inglehart, 2001). Такође, истраживања IPU показала су да у многим земљама постоје изразито негативни ставови према политичкој партиципацији жена и да је то једна од главних препрека за укључивање жена у политички живот (IPU, 2000). Неједнакост у политичком појављивању и утицају мушкараца и жена има како културолошке корене и објашњења, тако и институционалне и структурне разлоге. У оквиру феминистичких истраживања рода и политике наилазимо на мишљење које представља жижну тачку идеје укључивања жена у сферу политике – да када жене нису заступљене у представничким телима сразмерно њиховом броју у општој популацији, онда је њихова искљученост неправедна, на тај начин се смањује укупни квалитет дебате и подрива смисао демократског легитимитета (Phillips, 2004).

Такође је у оквиру феминистичких истраживања рода, политике и државе започета расправа о различитим димензијама политичке репрезентације жена. Она се концентрисала око питања: шта доноси повећање присуства жена у политици; да ли ће повећање броја жена у парламенту променити по себи и саму природу политике (са идејом да се тим путем могу артикулисати женска питања, женска перспектива и проблеми); да ли жене праве разлику у политичком животу, ако је то тако, у којим околностима и каквој врсти разлике треба да се надамо? (Lovenduski, 2005: 140)

3. Род и политика

Обимна истраживања и емпиријска евиденција показују да „мушкарци и жене улазе у политички живот са различитим врстама информација, искуства и приоритета“ (Tolleson-Rinehart, Josephson, 2000: 3). Став да

политика треба да буде поље у коме су мушкарци посебно моћни спада у предрасуде које су утемељене у многим културама. Отуда се на том нивоу перцепције одређена подручја позива означавају као „типично женска“ или „типично мушка“ (Wisniewski, Kunst, 1988: 480). У том смислу политика је традиционално најзатворенија област за ангажованост жена и у њој су најмање присутне жене. Политика је, дакле, *par exelen-*се маскулинизирана делатност. Она је то како по разлици која постоји у начину и интензитету регрутовања мушкараца и жена у политичке институције, тако и по моделима политичке културе која се на такав диференциран начин показује и артикулише. Политичку културу у овом контексту разумемо као акумулирану залиху симбола, веровања, вредности, ставова, норми и осталих производа културе, који обликују политички живот и њиме у друштву управљају. Односно, рекли бисмо да „политичка култура одређује опште вредности и норме у друштву, као што су ставови насрам улоге жена у породици, радном месту и јавном животу“ (Norris, 1997: 7). Механизми којима располаже политичка култура могу се препознати на нивоу различите перцепције и начина приступа жена и мушкараца политици, као и става јавности/културе према ангажовању жена у политици.⁴ Односно, речју, патријархална парадигма о пожељним улогама за мушкарце и жене (које они обављају у различитим друштвеним сферама), дефинише и дистрибуира субјективне и објективне полне/родне претпоставке и могућности за бављење политиком.

Многа истраживања која је Пипа Норрис навела у својој књизи *Жене, медији и политика*⁵ показују да у медијима доминира слика жене политичарке у коју се има мање поверења, поготово када је реч о традиционално „родно-типизираним“ питањима као што су одбрана и криминал. Мада, у исто време жена политичарка може бити представљена и као особа у коју се може имати више поверења када се ради о тзв. питањима „саосећања/бриге“, као што су породица, социјално старање и образовање (Norris, 1997: 12). У том смислу се увек може очекивати, као што је и пракса, да родни стереотипи буду посебно истакнути у политичкој арени, минимизирајући тако статус

4 Можемо се запитати, на пример, каква се слика о жени у савременом друштву и/или жени на јавним функцијама промовише? Односно, да ли се у јавности жена најчешће приказује као супруга, мајка или жртва, а сасвим ретко као експерткиња за политику, лидерка или особа од ауторитета. Да ли је портрет жене фокусиран на њен изглед или на њено постигнуће, на њену личност или на њену политичку опцију, на пол или на статус? Каква је слика (колико негативна и каква се порука политичке природе шаље) коју у јавности имају жене политичарке, феминизам и/или женски покрет? Овакав социо-културни оквир перцепције друштвене групе жена можемо да идентификујемо у скоро глобалним размерама.

5 Norris, P. ed. (1997). *Women, Media and Politics*. New York: Oxford University Press.

жена у јавном животу. Зато су, веома дуго, многе теоретичарке феминизма биле критичне према доминирајућем начину представљања жена политичарки, доказујући да то подржава и охрабрује стереотипе полних улога и на тај начин одржава немоћ жена. Више него било која друга област друштвене праксе, политика је обележена, у историјском смислу, јасним мушким идентитетом. Дакле, родне улоге и друштвено одобрена позиција жене у политичком свету део су вредности сваког друштва и дубоко су усађене у његову структуру. Постојање реалне разлике између мушкараца и жена у социјалном контексту показује да је свет у коме живимо још увек подељен. То се најбоље уочава у постојању различитих оријентација родних улога, као и у социјалној дистрибуцији родних улога у породици/ приватно и политици/јавно. Родне разлике које постоје с једне стране када је у питању однос самих жена према политици, и с друге стране родно негативно обележен социјални консензус према женама у политици и на местима одлучивања, јасно говоре колика је распрострањеност стереотипа повезаних са традиционалним ставовима о женама у политици. Како наводе L. Fox и J. Lawless теорије социјализације родних улога указују на значај традиционалних културних образаца у оквиру парадигме приватно-јавно и предрасуда о жени, које утичу на одлуке жена о политичком ангажману, али и на прихватање њихове политичке каријере од стране политичара и медија. Негативан однос према кандидовању жена за политичке функције је велика психолошка препрека, која за последицу има губитак самопоуздања и значајних политичких амбиција (Lawless, Fox, 2005: 54). На таквом идеолошком концепту мушкарци доминирају политичким пољем у великом броју земаља света и то упркос огромним разликама у политичким системима, културама, религијама или породичним вредностима одређеног националног простора. Статистички значајне родне разлике постоје у оквиру психолошког укључивања у политику (Burns, Schlozman, Verba, 2001: 99). Са тим у вези је чињеница, о којој у својој студији говоре Н. Барнс, К. Л. Шлоцман и С. Верба, да су „жене у поређењу са мушкарцима мање заинтересоване и мање обавештене о политици и да себе доживљавају политички мање ефикасним“ (Burns, Schlozman, Verba, 2001: 100). Могли бисмо у овом контексту да парафразирамо Керол Гилицан и да се упитамо да ли жене говоре “различитим језиком” у политици? Упркос овим разликама, женски „различити гласови“ како их је К. Гилицан назвала, могу бити потпуно неми, пригушени, зато што се жене мање баве јавним политичким говором. Жене не разговарају тако често о политици са пријатељима и породицом, и нађено је да значајно мање од мушкараца покушавају да убеду друге како да гласају. Одговор на питање разлике и питање родног дисбаланса у политици је питање зашто се разумевање политике мушкараца разликује од разумевања политике жена? Родне

улоге и друштвено одобрена позиција жене у политичком свету део су вредности сваког друштва и дубоко су усађене у његову структуру.

За истраживаче који се баве питањима рода и политике, социјализација традиционалних полних улога играла је истакнуту улогу у објашњењу слабе укључености жена у изборну политику. По тим анализама „традиционална породична структура и социјализација полних улога имају утицаја на мушкарце и жене који учествују у изборима“ (Fox, Lawless, 2003: 22). Мишљење да политика треба да буде поље у коме су мушкарци посебно моћни, предрасуда је утемељена у многим културама и наслања се на чињеницу да момци и девојке, мушкарци и жене, више вреднују мушкост од женскости. Тако се карактеристике родно обележене политичке партиципације доводе у везу са родном социјализацијом. Наиме, она може да произведе девојке које имају мање самопоштовања према могућностима самореализације, па су упућене на „живот од дужности“, док је дечацима допуштен независтан, самосталан и активан живот (Fox, Lawless, 2003: 22). Резултати истраживања, које је обављено међу припадницима/цама различитих култура, говори о томе да „дечаци и девојчице приказују своје очеве као много боље обавештене о политици, чак и онда када су мајке доминантне у другим не-политичким аспектима социјализације“ (Mayer, Schmidt, 2004: 398).

Жене политичарке се перципирају по њиховим „типично“ фемининим особинама, као што је бити топла и сензибилна, и стога се претпоставља да су жене експерти за тзв. женске области, као што је образовање и/или женска питања. За мушкарце политичаре се сматра да поседују „типичне“ маскулине црте, као што је бити поуздан и снажан, и претпоставља се да је добро да управљају тзв. мушким питањима – криминал и одбрана. „Проблем“ настаје када се јаве предрасуде према женама лидеркама које раде у професијама које не одговарају њиховим родним улогама. По теорији улоге подударности предрасуда према женама лидеркама, неподударност између женских родних улога и улога лидерства доводи до два облика предрасуда: (а) неповољније прихватање жена од мушкараца као потенцијалних носилаца лидерских позиција и (б) онда када се ради о прописима за лидерску улогу неповољније се вреднује понашање жена. Једна од последица је да су ставови према лидерима и потенцијалним лидерима мање позитивни када су у питању жене, него онда када се ради о мушкарцима (Eagly, Karau, 2002: 573-598).

Са друге стране, у законодавном и институционалном смислу, статус жена као политичких субјеката је побољшан – жене имају право гласа у безмало свим државама света, имају право да се кандидују на изборима,

право да се такмиче за било коју политичку функцију, да буду део извршне власти, председнице политичких странака, али је имплементација начела једнакости политичких права још увек далеко од потпуног остварења. Дакле, данас је женско право гласа распрострањено широм света и нема, скоро, никаквих недоумица око његове примене, дакле, генерално је неспорно. Међутим, формално правно стицање политичких права није битно променило политичку сцену, нити довело до (радикалне) трансформације политичке активности жена. Чини се да декларативно прихватање неког права, све и да је оно постало део правног поретка, никако не значи да је оно постало део заједнице и да га заједница прихвата. Равноправна „употреба“ или „коришћење“ политичких права мушкараца и жена је глобални проблем и тиче се безмало свих држава.

4. Род и парламент – политичка репрезентација жена

Са нумеричке тачке гледишта можемо да устврдимо да су парламенти отворени за жене, пре свега када погледамо приближавање ка родном балансу у нордијским земљама. Када парламенте упоредимо са другим сферама политичког одлучивања онда проблем мушке доминације у политици постаје видљивији, наиме, само су две (2) жене и деветнаест (19) мушкараца председници држава, односно жене заузимају 27%, а мушкарци 73% министарских места у државама Европске уније (European Commission, National Governments, 2014). Ови подаци који говоре из родне перспективе о политичкој динамици унутар влада држава ЕУ, пружају могућност да устврдимо како су парламенти отворенији за жене. Каже се да су парламенти огледало друштва у којем живимо, да се они суочавају са свакодневном реалношћу на коју траже одговоре, на тај начин улазе у проблеме и дилеме живота грађана/грађанки и то постаје мера њиховог развоја. Модерни парламенти су они у којима грађани/грађанке препознају своје потребе и проналазе одговоре на питања. Једно од питања је зашто жене у XXI нису заступљене у парламентима држава ЕУ на једнак начин и истом броју као мушкарци, и како су заступљени интереси жена? Концепт родне равноправности⁶ је у земљама ЕУ признат као централни елемент развоја и напретка. Из ове перспективе политика родне равноправности би могла да се дефинише као скуп мера помоћу којих

⁶ Родну равноправност (*gender equality*) можемо концептуално разумети као идеално стање у којем сви мушкарци и све жене имају једнаке могућности да учествују у политичким, економским и друштвеним активностима; где се једнако вреднују улоге и статус мушкараца и жена; где мушкарци и жене не носе последице родно засноване дискриминације; и где су мушкарци и жене аутономна и слободна бића, која имају права и уживају достојанство.

владе могу убрзати или успорити напредак ка равноправности мушкараца и жена с обзиром на овај идеал. Како смо још увек далеко од тог идеалног модела политичке једнакости, Е. Филипс тврди да су постиндустријске демократије дефицитарне и зато што нису успеле да адекватно представе женске интересе и потребе (Lovenduski, 2005: 2).

„Угаони камен“ у дебати о политичкој репрезентацији жена, која се одвија у оквиру феминистичке теорије рода и политике, представља рад Хане Питкин. „Критичку промену“ у теоретисању политичке заступљености жена и пракси политичке репрезентације жена чине са једне стране истраживања Х. Питкин о политичкој репрезентацији, а са друге Е. Филипс о значају разлика између броја изабраних жена, ефекта присуства жена у парламенту и деловања у интересу жена. Када Х. Питкин дефинише концепт репрезентације и каже да представљати или репрезентовати значи „учинити да се поново буде присутан“ (Pitkin, 1967: 8), она под тим подразумева неколико аспеката. Дакле, да је политичко заступање активност која подразумева „глас грађана“, затим да се односи на (њихово) мишљење, а онда претпоставља и перспективу „бити присутан“ у процесу развоја јавних политика. Политичко представљање/заступање настаје када политички актери говоре, залажу се, симболизују процесе/односе и делују у име других у политичком јавном простору. Х. Питкин говори о четири димензије политичке репрезентације – формална, дескриптивна, субстантивна и симболичка репрезентација.⁷ Х. Питкин тврди да најважнија линија раздвајања постоји између два облика репрезентације – са једне стране то је дескриптивна (описна) репрезентација „*стојећу за*“ („standing for“), а са друге субстантивна (суштинска) репрезентација „*делујућу за*“ („acting for“).⁸ По њој много је важније фокусирати се на оно шта представници раде него ко су они. Политичко заступање, дакле, мора да се изрази на суштински начин и она га дефинише као „делање у интересу оних који се представљају“ (Питкин, 1976: 11).

⁷ Иако према Х. Питкин постоје значајне разлике између ове четири димензије репрезентације, она тврди да су оне, ипак, замишљене као кохерентна целина. Међутим, политички теоретичари/ке су склони да превиде ово концептуално јединство, па говоре о различитим димензијама репрезентације као одвојеним концептима.

⁸ Две истакнуте теоретичарке политичке репрезентације жена Е. Филипс и Џ. Мејнсбриџ слажу се са тврдњом Х. Питкин да дескриптивна репрезентација има ограничenu вредност, с тим што је за њих начин на који политички представници артикулишу и спроводе интересе оних које представљају много компликованији него како то описује Х. Питкин. Више о томе у: Phillips, A., (1995). *The Politics of Presence*. Oxford: Oxford University Press; Phillips, A., (2004) „Feminism and Democracy«. in: Phillips, A., ed., *Feminism and Politics*. New York: Oxford University Press; Mensbridge, J., (2004). „Should Blacks Represent Blacks and Women Represent Women? A Contingent »Yes««. in: Phillips, A., ed., *Feminism and Politics*. New York: Oxford University Press.

Политичко представљање групе најчешће се разуме као присуство чланова/ца групе у формалним институцијама политике. Укратко, у теоријском смислу то значи да представници раде за групу коју представљају. Међутим, већина представника/ца ради за многе различите групе и већина, такође, покушава да превазиђе групне интересе и да делује за нацију или заједницу којој институција служи. Могуће је претпоставити да ће, на пример, жене посланице радити за своју политичку партију, изборну јединицу, регион, нацију и/или своју расу. Или ће, такође, настојати да избалансирају различите ставове унутар општег разумевања »националног« интереса. Неки аутори кажу да вишедимензионална природа репрезентације компликује аргументе за репрезентацију жена. Неколико деценија у феминистичким истраживањима највећи број дебата о репрезентацији жена у политици био је фокусиран на утврђивање узајамних веза и резултата односа између дескриптивне и субстантивне репрезентације жена, односно на питање – да ли одређено повећање броја женских представница (тада је реч о дескриптивној – „у огледалу“, описној – репрезентацији жена) резултира повећањем заинтересованости за заступањем политичких интереса жена (што је субстантивна – стварна – репрезентација жена). Наиме, после 2000. године истраживачи (већина њих су биле жене) се усредсређују на питања: да ли фокус на женске представнике занемарује важне разлике међу женама и, такође, да ли политички формулисане промене у парламенту ограничавају стварну репрезентацију жена на једну групу учесница и одређени вид политичке репрезентације.⁹ Описна, дескриптивна репрезентација жена често се наслања на субстантивну репрезентацију, наиме, то значи да ако буде изабрано више жена, онда ће јавне политике бити дефинисане у интересу жена. Очекује се да се жене другачије понашају од својих мушких колега, што потврђују и истраживања. Наиме, жене на законодавним местима имају тендецију да подрже јавне политике у интересу жена (Stokes, 2005: 27). Два кључна питања која се тичу политичке репрезентације жена – „Да ли жене заступају жене?“ и „Производе ли жене у политици разлику?“, можемо наћи у корпусу идеја које тврде да само жене могу суштински заступати жене, да се стварно заступање појављује само у изабраним политичким телима и да репрезентација жена захтева да жене буду „различите“ од мушкараца.

9 Више о томе у: Childs, S. (2006). The Complicated Relationship between Sex, Gender and the Substantive Representation of Women. *European Journal of Women's Studies*. 13 (1); Childs, S., Krook, M. L. (2006). Should Feminists Give Up on Critical Mass? A Contingent Yes. *Politics & Gender*. 4.; Lovenduski, J. (2005). *Feminizing Politics*. Cambridge: Polity Press.

Две теорије које се преклапају и доминирају дебатом о ефектима повећања политичке партиципације и репрезентације жена развијају се у оквиру концепата „критичне масе“ и „политике присуства“. Срж претпоставке ових истраживања је да су са једне стране „бројеви важни“, а са друге да ће раст очигледне, „видљиве“ репрезентације жена у парламентима резултирати повећањем заступања стварних женских политичких интереса. „Теорија критичне масе“, која је претходила „теорији политике присуства“, указује на јаче и суштинскије везе између „бити женско“ и „деловања за жене“. Џ. Ловендаски каже да „присуство“ пружа основе за теорију родне разлике и политичке репрезентације, док је појам критична маса, као дескриптивни индикатор, потребан да се направи субстантивна политичка разлика (Lovenduski, 2005: 141). Данашњи ниво жена представница од око 25% у националним парламентима далеко је од могућег паритета. Такав раст на глобалном нивоу резултат је ширења родних квота, које се ослањају на концепт „критичне масе“. Појам „критичне масе“ у честој је употреби у јавном дискурсу. Сматра се да је квота од 30% онај потребан минимум за жене да би вршиле значајан утицај на политику. Велики број истраживача преспитује ефективност и релевантност система квота за понашање жена у телима политичке репрезентације и један од главних аргумената је да ће применом теорије критичне масе жене направити разлику ако имају бројчану снагу. Примена квота у парламенту заснива се на концепту примене теорије критичне масе у друштвеним наукама и онда се говори о томе да од величине групе зависи природа групних интеракција. Наиме, онда када је једна група изразита мањина у бројчано већем друштву, њене чланице ће настојати да се прилагоде окружењу у складу са преовлађујућим правилима игре. Али, када група достигне одређену величину односи се мењају. Теорија критичне масе објашњава да ће бити квалитативних промена у природи групне интеракције и онда ће некадашња мањинска група почети да се „намеће“. То је пут који показује како се трансформише институционална култура, норме и вредности. Дакле, састав парламента може имати значајан утицај на артикулацију и одбрану групних интереса у оквиру представничке демократије. Присуство жена као изабраних представница сигнализира легитимност њихових проблема и може да донесе и веће признање тих интереса (Krook, 2010).

У књизи „Политика присуства“¹⁰ Ен Филипс говори о два одвојена начина политике: „политика идеја“ и „политика присуства“. За њу „политика идеја“ одговара оним моделима репрезентације где се представљају интереси и где ко те интересе представља или ко треба да буде представљен – није важно. У овом моделу се представљају идеје, а не људи. Други модел је „политика

10 Phillips, A. (1995). *Politics of Presence*. Oxford University Press.

присуства“ и он наглашава – ко! Дакле, нису у питању само интереси који се представљају већ постоји група људи која има те интересе. „Политика присуства“ истиче „искуство и идентитет“ који представљају те интересе и захтева „укључивање припадника таквих група“ (Phillips, 1995: 6). Е. Филипс ипак прихвата мешавину два режима политике, истичући да проблеми настају не онда када се „политика идеја“ практикује већ када се „идеје третирају као потпуно одвојене од људи који их носе... То је у односу између идеје и присуства, где треба да се надамо најбољем, односно праведнијем систему репрезентације, а не лажној опозицији између једне или друге“ (Phillips, 1995: 25). Она сматра да присуство раније искључених сигнализује њихову политичку једнакост и утолико теорија „политике присуства“ указује на то да жене политичарке најбоље представљају интересе жена, што повезује дескриптивну и субстантивну репрезентацију. Е. Филипс свој концепт изграђује из перспективе феминистичке теорије рода и политике која узима у обзир разлику свакодневног живота мушкараца и жена око неге и бриге о деци, образовања, занимања, разлике у плаћеном и неплаћеном раду, изложености насиљу и сексуалном узнемиравању. Чињеница је, како каже, да жене политичарке, бар у извесној мери, деле искуства других жена (Phillips, 1995: 22).

5. Концепт „женских интереса“ у политици

За феминистичку политичку теорију о учешћу жена у политици кључно је питање разграничавања „женских интереса“ и начина на који су виђени односи између дескриптивног и субстанцијалног представљања жена. Л. Вагнерунд каже да теорија политике присуства служи као полазиште. Циљ је да се емпиријски подупре – или да се емпиријски тестира – тврдња да жене политичари, у већој мери него мушкарци политичари, заступају интересе жена. Без обзира на то што је концепт „женских интереса“ дуго присутан и установљен у феминистичким расправама, он је и даље контроверзан. Проблем „женских интереса“ укључује односе између „објективних“ и „субјективних“ интереса, као и односе између рода и осталих социјалних подела као што су раса и класа. Поставља се питање где су границе женских интереса? Дефинисано широко, ако се женски интереси схвате тако да се укључе сва политичка питања у којима мушкарци и жене могу да се не слажу, на пример, у ставовима према распоређивању оружаних снага или заштити животне средине, онда постаје нејасно како дефинисати границе „женских интереса“ (Wängnerud, 2000: 68). П. Норис и Џ. Ловендаски на трагу истраживања које је обавила Л. Вагнерунд, разумеју заједнички интерес жена као процес који се тиче питања која повећавају аутономију жена, и који може да буде третиран кроз одређени број корака у којем

су: 1. жене препознате као социјална категорија, чиме се оспорава родна неутралност политике, 2. признате неједнакости у моћи између полова, и 3. установљене политике које повећавају аутономију жена као грађанки (Lovenduski, Pippa, 2004: 4). Л. Вагнерунд је анализом података добијених у интервјуима са политичарима показала како сваки корак утиче на политички процес и да је, заправо, присуство жена у шведском парламенту (Rigstag) довело до тога да су женски интереси постали централни у политици. Утврдила је да су разлике у ставовима између жена и мушкараца у широком спектру питања довеле до веће осетљивости за женске интересе, а самим тим постале и изазов за политичке промене. Она је установила да је артикулација и мобилизација таквих интереса у шведском Ригстагу рад жена политичара. Процес феминизације парламентарне репрезентације шведског Ригстага је пример добре праксе за остале земље Европске уније, заправо њиховог пута ка родној једнакости у политици. Добра историјска пракса, на примеру Шведске, показује како су се од двадесетих година прошлог века у Шведској жене ангажовале унутар и изван политичких партија да би обезбедиле избор кандидаткиња за парламент. Временом се постепено повећавао удео који свака партија сматра неопходним за адекватну заступљеност жена, и то почев од једне жене на листи, па до једнаког броја жена и мушкараца какав је случај данас. Деведесетих година прошлог века неформалнији циљеви, правци и препоруке су у многим партијама поплочали пут формалнијим политикама квота. Иако су порасти омогућени захваљујући примени изборног система пропорционалне заступљености, партијске стратегије су такође биле од изузетног значаја. Данас скоро све шведске партије прихватају начело наизменичности (или енг. *zippering*) што значи да наизменично ређају мушка и женска имена на партијским листама како би обезбедили не само да жене чине 50% кандидата већ и да скоро 50% њих буде и изабрано. Због тога се ова земља налази на другом месту у свету у погледу заступљености жена са 45% мандата у парламенту (Норис, Крук, 2010: 34).

Како број студија расте, очигледно је да не постоји ниједан универзални однос између процента жена изабраних на политичку функцију и пролаза законодавних иницијатива које су у корист интереса жена као групе. У неким случајевима чини се да су жене способне да ефикасније раде када њихов број расте, али у другим, иако су жене чиниле мањину у законодавним телима, разлика је, понекад, била већа. Како разрешити противречност: треба ли да феминисткиње одустану од критичне масе, или, да ли постоје разлози – теоретски или практични – за задржавање овог концепта у расправама о политичкој заступљености жена (Wängnerud, 2000:68)? Простор јавне дебате у коју су укључене међународне

организације, транснационалне мреже, политичари, женски активисти, па чак и обични грађани, тврде да жене треба да чине 30% свих политичких тела – „магични број“ који су жене законодавци одредиле као основу да би разлика могла да се направи. Рекли бисмо да је ефективност несумњиво већа када су жене присутне него када их нема у законодавним телима или политичким институцијама. Један од главних аргумената је да више жена посланика и структурно присуство пажње за интересе жена не само да доприносе праведној и демократској политици већ ће побољшати квалитет демократског одлучивања и доношења политика на субстантивном нивоу (Celis, 2009: 98).

Међутим, постоји и један нимало оптимистичан став о могућем институционалном утицају жена и могућностима субстанцијалне репрезентације жена. Наиме, А. Филипс сматра да су очекивања од политичарки да утичу на политику на специфичан начин „луцањ у празно“ (Phillips, 1995 : 83), с обзиром на то да су политичке институције ригидне, односно да парламенти не мењају лако своје обрасце понашања. Слично мисле и С. Чајлд и Џ. Ловендаски за које је искљученост жена из политике свеprisутна. По њима, искљученост жена се успоставља кроз слојеве институција у којима доминирају мушкарци и где су жене изоловане по формалним и неформалним правилима о искључењу. Задачи који су укључени у постизање родног паритета у политичким институцијама су огромни. Не постоји ниједан разуман разлог да жене буду подпредстављене, стога нема једног или једноставног решења. Штавише, није довољно да се обезбеди једноставан паритет присуства у законодавним телима, саме институције морају бити ородњене или бити феминизирани, односно да теже ка оном што се у литератури назива „феминизација политичке елите“ (Childs, Lovenduski, 2012).

6. Завршна разматрања

Када је род постао централна категорија у истраживачким пољима социолога, правника, политиколога, феминистичких теоретичарки и свих осталих који су били заинтересовани за репрезентацију жена, било је јасно да ће таква истраживачка перспектива променити конвенционални приступ студијама политике, мењајући на тај начин метод и концептуални оквир. Дакле, промењени дискурс политичких права жена није био само део промена у теоријским истраживањима политике које смо дотакли у овом прегледу, већ је омогућио даљи друштвени и правни развој, као и динамичну институционалну легитимизацију политичких права жена на међународном и националном нивоу. Од Пекиншке декларације из

1995. године остварен је видљив напредак у учешћу жена у националним парламентима и родни баланс је постао глобална норма. Теоријске дебате у оквиру феминистичке теорије рода и политике које су се развиле на европском академском простору, инсистирале су и на променама институционалног и структурног оквира жена у политици. Наиме, захтеви за политичком једнакошћу мушкараца и жена уграђени су у вишедеценијско изграђивање правног оквира на простору Европске уније. Постојање међународних конвенција, декларација, опционих протокола, стратегија, акционих планова и других препорука за доношење политичких одлука на различитим нивоима власти, довело је до значајног померања ка политичкој равноправности мушкараца и жена у неким државама ЕУ, док су друге земље остале изван токова који иду ка родној равноправности у политици. Консеквентно питање је – зашто је то тако? Пред земље Европске уније, њене нове чланице и оне које су у фази прикључивања, постављају се јасни захтеви активне политике увођења и спровођења политике родне једнакости на местима одлучивања у политици. Развијено законодавство из те области није гаранција ефикасне и ефективне имплементације тих закона, па се догађаја да низак ниво примене закона одржава стварну неједнакост и доводи у питање тешко постигнуте стандарде у заступљености жена у политици у земљама развијене (старе) демократије.

Литература

- Ballington, J., Karam, A. (2005). *Women in Parliament: Beyond Number*. Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance
- Burns N., Schlozman K. L., and Verba, S., (2001). *The Private Roots of Public Action: Gender, Equality, and Political Participation*. Harvard University Press
- Childs, S., and Krook, M. L. (2006). Should Feminists Give Up on Critical Mass? A Contingent Yes, *Politics & Gender*. 2 (4)
- Childs, S. and Lovenduski, J. (2012). „Political Representation“. in: Waylen, G., Celis, K., Kantola, J. and Weldon, L. eds. *The Oxford Handbook of Gender and Politics*. Oxford: Oxford University Press. Доступно на: http://www.bbk.ac.uk/politics/our-staff/academic/joni_lovenduski/PoliticalRepresentation.pdf. Приступ: 20. 12. 2012
- Celis, K. (2009). Substantive Representation of Women (and improving it). What is and should it be about? *Comparative European Politics*. 7
- Dahlerup, D., Leyenaar, M. ed. (2013). *Breaking Male Dominance in Old Democracy*. Oxford: Oxford University Press

Грађанке и грађани Србије о родној равноправности. Јавно мњење Србије о родној равноправности. (2010). Београд: Институт друштвених наука – Центар за политиколошка истраживања и јавно мњење

Lovenduski, J. „Introduction: state feminism and political representation of women“. in: Lovenduski, J., ed., (2005). *State Feminism and Political Representation*. Cambridge: Cambridge University Press

Lovenduski, J. (2005). *Feminizing Politics*. Cambridge: Polity Press

Lovenduski, J., Norris, P. (2004). Westminster Women: The Politics of Presence. *Political Studies*. Доступно на: <http://www.hks.harvard.edu/fs/pnorris/Acrobat/Westminster%20women.pdf>. Pristup: 25. 5. 2012

Eagly H. A., Karau, J. S. (2002). Role congruity theory of prejudice toward female leaders

Psychological Review. (109) 3

European Women Lobby. (2014). Dostupno na: <http://womenlobby.org/news/ewl-news/article/open-letter-to-newly-designated-ec?lang=en>. Pristup, 7. 9. 2014

European Commission, National Government. (2014). Dostupno na: http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/gender-decision-making/database/politics/national-governments/index_en.htm. Pristup, 15. 7. 2014

Fox, R. L., Lawless, J. L. (2003). Family Structure, Sex-Role Socialization, and the Decision to Run for Office. *Women & Politics*. 24

Inglehart, R., Norris, P. (2003). *Rising Tide: Gender Equality and Cultural Change around the World*. Cambridge: Cambridge University Press

Karen C. (2009). Substantive Representation of Women (and improving it). What is and should it be about? *Comparative European Politics*. 7

Kurki, H. (1986). *Women's Suffrage 80 Years*. Publication of the Council for Gender Equality. 1. Dostupno na: www.aanoikeus.fi/pdf/kurki_en.pdf

Krook, M. L. (2010). *Quotas for Women in Politics: Gender and Candidate Selection Reform Worldwide*. Oxford: Oxford University Press Inc

Krook, M. N., Child, S. ed. (2010). *Women, Gender, and Politics: A Reader*. Oxford: Oxford University Press

Martha, F., Woodward, A., Cabó, A., Barbara, M., Bagilhole, B. M. ed. (2009). *Teaching Intersectionality: Putting Gender at the Centre*. ATHENA3 Advanced Thematic Network in Women's Studies in Europe. University of Utrecht and Centre for Gender Studies. Stockholm University

Muller-Rommel, F., Kubbe, I., Vercesi, M. (2014). *How Women Become Prime Minister in Europe: Pathways to Power*. Paper presented at the ECPR Joint Session

- Workshop on „Gender, Representation and Power in the Executive Branch“. University of Salamanka, Spain. Доступно на: <https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/878e5764-cd4e-4ce4-925e-3c234fc402b8.pdf>
- Mayer, J. D., Schmidt, H. M. (2004). Gendered political socialization in four contexts: political interest and values among junior high school students in China, Japan, Mexico, and the United States. *The Social Science Journal*. 41
- Norris, P. ed. (1997). *Women, Media and Politics*. New York: Oxford University Press
- Noris, P., Kruk, M. L. (2010). *Rodna ravnopravnost na izabranim funkcijama: akcioni plan u šest koraka*. Доступно на: <http://www.osce.org/hr/odihr/107917?download=true>. Pristup, 10. 5. 2012
- Pitkin, H. F. (1967). *The Concept of Representation*. University of California Press
- Phillips, A. (1995). *Politics of Presence*. Oxford: Oxford University Press
- Phillips, A. (2004). "Democracy and Representation: Or, Why Should it Matter Who our Representative Are?". in: Phillips, A., ed. *Feminism and Politics*. New York: Oxford University Press
- Rees, T. L. (1998). *Mainstreaming Equality in the European Union: Education, Training and Labour Market Policies*. Routledge
- Russell M., Lovenduski, J., Stephenson, M.A. (2003). *Women's Political Participation in the UK*. The British Council
- Stokes, W. (2005). *Women in Contemporary Politics*. Cambridge: Politiy Press
- Tolleson- Rinehart, S., Josepshon, J. J., (2000). "Introducion. Geneder, Sex, and American Political Life". u: Tolleson-Rinehart, S., and Josepshon, J. J., ed., *Gender and American Politics – Women, Man and The Political Process*. New York: Armonk
- Wängnerud, L. (2000). Testing the Politics of Presence: Women's Representation in the Swedish Riksdag. *Scandinavian Political Studies*. (23) 1
- Wisniewski, R., Kunst, H., eds., (1988) *Handbuch für Frauenfrage: Zur Stellung der Frau in der Gegenwart; Informationen – Analysen – Anregungen*. Stuttgart: Verlag Bonn Aktuell GmbH
- Women in National Parliament*. Situation as of 1st June 2014. Inter Parliamentary Union, IPU. Доступно на: <http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm> Pristup: 9. 6. 2014
- Women in decision-making position*. (2011). Special Eurobarometer 376. Report. European Commission. from: ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_376_en.pdf

Natalija Žunić, MA

Teaching Assistant,

Faculty of Law, University of Niš

European Union: Gender and Politics

Summary

Political representation is the central issue in contemporary debates on the level of democracy in political institutions and processes in the European Union. Underrepresentation of particular groups in political institutions, decision-making and policy-making processes is perceived as the problem of justice, legitimacy and effectiveness in democratic societies. In this paper, the author analyzes the gender aspects of democratic decision-making processes and political representation of women in the EU member states. The social, historical and political dimension of women's efforts to obtain and promote their civil status and political rights have been the framework for developing the principle of gender equality as one of the founding EU principles. In the past hundred years, one of the most significant trends in politics has been the expansion of formal political representation of women. Yet, even though it has been more than a hundred years since women won their political rights in the 19th and the 20th century (the right to vote and the right to be voted), gender differences in political rights are still a substantial part of debate. Today, women's political representation is still inadequate and their political capacity and power have not been exercised to a sufficient extent (or proportionally) through their actual representation in parliament. In March 2012, the European Commission published a report on gender equality in different areas of social life; the Eurobarometer survey shows that women are generally underrepresented in politics. In national parliaments, only one out of four MPs is a woman. In the European Parliament, three out of ten parliamentarians are women. The statistics shows a huge discrepancy among the EU Member States in terms of women's representation in parliament (44.7% in Sweden as contrasted to 13.3% in Romania). The prevailing view in many studies is that post-industrial democracies are deficient as they have failed to provide for an adequate representation of women's needs and interests. The legal standards on political equality of men and women have been incorporated into the international and regional legal frameworks. Yet, the international conventions, declarations, optional protocols, strategies, action plans and recommendations for policy-makers at different levels have not generated a significant change in the general attitude to political equality of men and women. Why is it so? Women are underrepresented whenever the number of women in the elected bodies of authority is unproportional to the total number of women in the general popu-

lation; such exclusion of women from politics is unjust because it diminishes the quality of political debate and undermines the essence of democratic legitimacy.

For the past ten years, the academic community has been involved in a debate on different aspects of women's political representation. Within the framework of feminist research on gender, politics and state, the discussions have focused on the following issues: what are the benefits of increasing the number of women in politics; will the increase of female MPs in parliament change the nature of politics (given that it may be a chance to articulate women's perspective and discuss women's problems and interests); do women MPs make a difference in political life (and, if so, in what circumstances); and what kind of changes may be expected from their participation in politics? Most discussions have focused on establishing and analyzing the mutual relations between the descriptive and substantive women's representation in politics, primarily concerning the issue whether the increase in the number of female MPs contributes to increasing their interest in representing women's political interests. The quota system, which has been applied in the EU countries as a response to the problem of women's underrepresentation in politics, and the introduction of women's policy agencies (aimed at supporting and promoting the gender equality policy) have proven to be examples of good practice in addressing the "democratic deficit" in the modern Western European societies.

Key words: gender, politics, women's political representation, gender democracy, EU.